

ROLE KNIHOVEN V ELEKTRONICKÉ EVROPĚ. Iniciativa eEurope+2003

Jitka Hradilová

Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK

Iniciativa eEurope – informační společnost pro všechny

Projekt elektronické Evropy, známý jako **iniciativa eEurope**, je častým tématem na konferencích věnovaných informačním a komunikačním technologiím i v odborných časopisech zaměřených na tuto oblast. Proto se o něm v této úvodní části zmiňuji jen krátce.

Iniciativa eEurope s podtitulem **Informační společnost pro všechny** byla ohlášena v listopadu 1999 v Helsinkách a oficiálně zahájena na summitu Evropské rady v Lisabonu v březnu 2000.

Cílem iniciativy eEurope je:

- umožnit všem občanům, a to doma i ve škole, v podniku i na úřadě on-line připojení,
- rozšířit „digitální gramotnost“ občanů,
- zajistit, aby celý proces byl otevřený skutečně všem, aby posiloval důvěru spotřebitelů i sociální soudržnost.

V rámci těchto cílů bylo identifikováno deset priorit, které se prezentují jako deset „éček“: e-research (elektronický výzkum), e-security (bezpečnost elektronických operací), e-education (elektronické vzdělávání), e-working (práce na dálku s využitím počítačů), e-accessibility (dostupnost elektronické komunikace), e-commerce (elektronický obchod), e-health (elektronické zdravotnictví), e-content (digitální obsahy), e-transport (elektronická doprava) a e-government (elektronická státní správa).

V návaznosti na toto rozhodnutí byly vypracovány národní strategie a akční plány:

- Akční plán eEurope 2002 pro členské státy EU, schválený na zasedání Evropské rady v portugalském městě Feira v červnu 2000,
- Akční plán eEurope+2003 pro kandidátské země, schválený na Evropské konferenci ministrů ve Varšavě v květnu 2000,
- Akční plán eEurope 2005 pro členské státy EU, schválený na zasedání Evropské rady v Seville v červnu 2002.

Akční plán eEurope+ 2003 pro kandidátské země

Na Evropské konferenci ministrů ve Varšavě v květnu 2000 se státy střední a východní Evropy rozhodly přijmout výzvu formulovanou evropskou patnáctkou v Akčním plánu eEurope 2002 a vyhlásit obdobný plán pro kandidátské země pod názvem eEurope+.

Akční plán eEurope+ sleduje stejné tři hlavní cíle včetně zmíněných priorit jako evropská patnáctka, ale odráží specifickou situaci kandidátských zemí. Aby bylo možno dosáhnout cílů EU, je třeba urychlit efektivní zavádění a fungování právních předpisů týkajících se informační společnosti. Proto byl stávajícím třem cílům předřazen ještě cíl nulový, formulovaný jako „Vytvoření základních staveb-

ních bloků pro informační společnost“, kterými jsou dostupné komunikační služby a příslušná legislativa, a v rámci cíle 3 „Stimulace používání internetu“ byl zařazen bod „Životní prostředí on-line“.

Pro monitorování průběhu plánu a dosažených výsledků bylo rozhodnuto používat ukazatele srovnatelné s EU.

Finanční zdroje pro eEurope+2003 jsou čerpány ze státních rozpočtů, soukromého sektoru, příslušných programů EU, především z programu PHARE, a z dostupných úvěrů poskytovaných Evropskou investiční bankou, Evropskou bankou pro obnovu a rozvoj a Světovou bankou.

Koordinace a realizace Akčního plánu eEurope+ byla svěřena výboru JHLC (Joint High Level Committee) složenému ze zástupců kandidátských zemí a Evropské komise. Dohledem nad sběrem a vyhodnocováním dat dodávaných kandidátskými zeměmi byla pověřena pracovní skupina pro statistiku (Statistical Working Group), jejímiž členy jsou experti národních statistických úřadů a příslušných ministerstev kandidátských zemí.

Statistické údaje dodané kandidátskými zeměmi byly při prvním vyhodnocování doplněny z mezinárodních zdrojů, např. o údaje Mezinárodní telekomunikační unie, OSN, Světové banky a OECD.

V červnu 2002 byla vydána první zpráva hodnotící plnění tohoto Akčního plánu.

Hodnocení se týkalo následujících oblastí:

- právní a politický rámec
- infrastruktura a její dostupnost
- technická vybavenost a připravenost uživatelů
- stimulace využívání internetu

Právní a politický rámec

Právní rámec pro oblast informační společnosti tvoří soubor směrnic regulujících elektronické komunikační služby a soubor směrnic stanovující pravidla pro elektronický obchod.

Bylo zjištěno, že 79 % právních předpisů (tzv. *acquis communautaire*) regulujících elektronické komunikační služby bylo již transponováno do právních řádů kandidátských zemí. 5 % se nachází ve stadiu schvalování, z toho 1 % bylo již schváleno vládami a 4 % parlamenty jednotlivých kandidátských zemí. Transpozice 11 % právních předpisů se připravuje a u 5 % ještě nebyla zahájena.

Právní úprava elektronického obchodu je již přibližně z poloviny (49 %) ukončena, text 10 % právních předpisů je připraven, vlády již schválily dalších 10 % a parlamenty 4 % předpisů navržených k transpozici.

Infrastruktura a její dostupnost

77 % domácností v kandidátských zemích v porovnání s 86 % v členských státech EU vlastní pevnou telefonní linku.

V mobilním připojení prokazují kandidátské země menší rozdíl oproti pevným linkám (oba způsoby jsou však pod 40 %), v EU jsou větší rozdíly ve prospěch mobilního připojení (75 % mobilní připojení, 58 % pevné připojení).

Řada států poskytuje přístup k internetu prostřednictvím veřejných knihoven a škol.

Důvody pro nevyužívání internetu:

- není počítač (44 %)
- není zájem (37 %)
- vysoké poplatky (22 %)
- nedostatek zkušeností (16 %)

Technická vybavenost a připravenost uživatelů

Školy

Existují rozdíly mezi jednotlivými stupni škol. Základní školy jsou vybaveny v průměru 4 počítači na 100 žáků a polovina z nich je připojena na internet. 1 žák ze 100 má připojení na vysokorychlostní internet.

Podobně je tomu na středních školách, kde však existují rozdíly mezi všeobecně vzdělávacími a odbornými školami.

Nejlépe vybaveny jsou školy vysoké, kde je v průměru 1 počítač na 50 studentů. Existují však velké rozdíly mezi jednotlivými státy. Některé státy vykazují 1 PC na 10 studentů, jiné 1 PC na 500 studentů.

Výzkumné sítě

Nejblíže úrovni EU jsou Česká republika, Maďarsko a Polsko, které disponují připojením 2.5 GB/s k vysokorychlostní páteřní síti GEANT. Česká republika připojila svou síť CESNET (Czech National Research and Education Network) na síť GEANT v roce 2001. Navázala tak na dřívější připojení na síť TEN 155.

Zvyšování počítačové gramotnosti

Tento aspekt hodnocení byl ve zprávě pojednán velmi stručně konstatováním, že nedostatečná počítačová gramotnost je překážkou plného využívání lidského potenciálu jak v EU, tak i v kandidátských zemích. Přístup k internetu musí být nutně doplněn odpovídající přípravou jeho uživatelů, nemá-li informační společnost způsobit sociální vyloučení některých kategorií občanů.

Stimulace využívání internetu

Hodnocení této oblasti bylo věnováno výhradně elektronické státní správě (**e-government**).

Elektronické veřejné služby je možno rozdělit do čtyř základních kategorií: on-line platby daní a poplatků, registrace osob a majetku, vyplňování daňových přiznání a dalších nutných formulářů a on-line udělování dokladů a průkazů.

50 % služeb občanům se realizuje na základní úrovni (odesílání informací nebo jednostranná interakce), 8 % na úrovni dvoustranné interakce nebo úplné elektronické transakce, 1 % v rámci pilotních projektů a 8 % služeb je ve fázi plánování. Poslední dva ukazatele jsou sledovány pouze v kandidátských zemích. Nepokryto zde zůstává 32 % služeb.

Služby podnikatelům jsou formou jednostranné interakce pokryty rovněž z 50 %, větší procento (15 %) představuje dvoustranná interakce nebo úplná elektronická transakce, 11 % veřejných elektronických služeb podnikatelům je ve stadiu plánování a elektronická komunikace dosud chybí ve 25 % veřejných služeb.

Místo knihoven v akčním plánu eEurope+

Zamyslíme-li se pozorně nad cíly a prioritami iniciativy eEurope, můžeme říci, že knihovny se zde uplatňují ve třech oblastech:

1. při vytváření komunikační infrastruktury (e-accessibility),
2. jako součást elektronické veřejné správy (e-government),
3. v rámci budování elektronických výzkumných sítí (e-research).

Vytváření komunikační infrastruktury

Lisabonský summit v březnu 2000 byl významný nejen vyhlášením iniciativy eEurope, ale především zahájením tzv. **lisabonského procesu**, jehož cílem je vytvořit z EU dynamickou znalostní společnost s největší konkurenceschopností v celosvětovém měřítku. Znalosti a dovednosti se stávají hnací silou tohoto procesu a schopnost uplatnit se na trhu práce závisí na připravenosti občanů využít všech předností, které s sebou přináší informační společnost. Klíčovou roli zde zaujímá celoživotní vzdělávání, které do značné míry zmírňuje nebezpečí prohlubování sociálních rozdílů.

Významnou roli v procesu celoživotního vzdělávání zaujímá internet. Iniciativa eEurope usiluje o všestrannou dostupnost internetu nejen v domácnostech, školách a podnicích, ale klade důraz též na zřizování veřejně přístupných internetových míst (PIAP – Public Internet Access Points).

V tomto směru mohou knihovny sehrát významnou úlohu, a v řadě států se tak již děje, neboť jejich vybavenost a vzdělávací poslání je předurčující k účasti na naplňování některých priorit iniciativy eEurope, jako je např. e-learning a e-working.

Knihovny jako součást elektronické veřejné správy (e-government)

Na letošní konferenci INFORUM v rámci sekce „Veřejné informační služby a e-government“ zazněl příspěvek Jitky Krčilové z Ministerstva informatiky ČR na téma Role knihoven jako kontaktního místa e-governmentu (http://www.inforum.cz/inforum2003/prispevky/Krcilova_Jitka.pdf). Tento příspěvek inspiroval Barboru Krutákovou k otázce v časopise Ikaros, zda je opravdu e-government jednou z oblastí, které by měla být věnována činnost veřejných knihoven (<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200306016>).

Seznámíme-li se podrobně s Akčním plánem eEurope+, zjistíme, že odpověď na tuto otázku je spíše negativní. Podívejme se na podrobný výčet služeb, které by měl e-government poskytovat:

Služby občanům:

1. daňová přiznání
2. služby úřadů práce
3. sociální dávky
4. osobní doklady (pasy, řidičské průkazy, ochrana autorských práv)
5. evidence vozidel
6. stavební povolení
7. oznámení policii (např. v případě krádeže)
8. veřejné knihovny (přístup do elektronických katalogů, vyhledávání)
9. rodné a oddací listy
10. přihlášky na vysoké školy
11. přihlášky k pobytu
12. zdravotnické služby (interaktivní poradenství o dostupnosti nemocničních služeb, objednávky pobytu v nemocnicích)

Služby podnikatelům:

1. sociální dávky pro zaměstnance
2. daň ze zisku
3. DPH
4. registrace společnosti
5. statistická data pro národní statistické úřady
6. cla

7. povolení v oblasti ochrany životního prostředí
8. veřejné zakázky

Zjistíme, že s veřejnými knihovnami se v rámci e-governmentu sice počítá, ale pouze jako se zprostředkovateli informací o vlastních informačních fondech, které tvoří důležitou součást veřejných informací. Kontaktní místa e-governmentu by měla být výlučně v kompetenci orgánů státní správy a samosprávy. I když víme, že knihovníci a informační pracovníci se většinou snaží splnit i ty nejkurióznější požadavky svých uživatelů a velmi těžko se smiřují s uživatelem neuspokojeným, mělo by se poradenství při styku se státní správou stát v knihovnách případem pouze výjimečným.

Knihovny by si měly ponechat výhradně svou roli vzdělávací a kulturní.

Budování elektronických výzkumných sítí (e-research)

V lednu roku 2000 přišel Philippe Busquin, komisař odpovědný v Evropské komisi za řízení vědy a výzkumu, s iniciativou nazvanou „Evropský výzkumný prostor“. Tato iniciativa se pak stala hlavní náplní Šestáho rámcového programu EU pro vědecký výzkum a technologický rozvoj. Cílem této iniciativy je větší provázanost a soudržnost výzkumných aktivit, maximální sdílení materiálních i finančních zdrojů, větší mobilita účastníků výzkumu a větší přitažlivost vědecko-výzkumné činnosti pro domácí evropské i zahraniční vědce. Ke splnění tohoto cíle má přispět využívání potenciálu elektronických sítí v přístupu k výzkumným infrastrukturám, vytváření sítí výzkumných center na špičkové úrovni a virtuálních středisek s využitím nových nástrojů interaktivní komunikace a vytvoření společného systému vědeckých a technických informací. Vytváření těchto sítí a systémů je nemyslitelné bez účasti knihoven a informačních středisek, neboť materiálními zdroji zde nejsou míněny pouze vybavené laboratoře a kliniky, ale též bohaté zdroje informací uložené ve fondech těchto institucí. Nezbytným předpokladem optimálního využití těchto zdrojů je informovanost v řadách výzkumných pracovníků o možnostech, které knihovny a informační střediska prostřednictvím ICT nabízejí.

Česká republika a iniciativa eEurope+2003

V ČR byly cíle iniciativy eEurope+ zapracovány do aktualizovaného Akčního plánu státní informační politiky, který zahrnuje období do roku 2003, schváleného vládou 18. března 2002. Tento akční plán vychází ze strategického dokumentu Státní informační politika, schváleného vládou 31. května 1999. Poradním orgánem pro oblast informační společnosti je Rada vlády pro státní informační politiku, která plní rovněž koordinační funkci v průřezu státní správy. České fórum pro informační společnost, složené ze zástupců soukromého sektoru, akademické sféry a nevládních organizací slouží jako důležitá platforma pro diskusi o strategii rozvoje informační společnosti.

Akční plán je rozčleněn do osmi prioritních oblastí, ke kterým jsou v každé kapitole přiřazeny cíle programu eEurope+.

1. Informační gramotnost
2. Informatizovaná demokracie
3. Rozvoj informačních systémů veřejné správy
4. Komunikační infrastruktura
5. Důvěryhodnost a bezpečnost informačních systémů a ochrana osobních údajů

6. Elektronický obchod
7. Transparentní ekonomické prostředí
8. Informační společnost stabilní a bezpečná

Našemu tématu jsou nejbližší první 4 priority.

Priorita 1 je v souladu s cílem 1 – Rychlejší, levnější a bezpečnější internet a s cílem 2 – Investice do lidí a dovedností.

V rámci této priority je realizován projekt 1. etapy **Státní informační politiky ve vzdělávání** v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, a to ve třech programech **1 – Informační gramotnost, 2 – Vzdělávací software a informační zdroje a 3 – Infrastruktura**. Dalším projektem je projekt **Veřejné informační služby knihoven (VISK)**, který je v kompetenci Ministerstva kultury. Patří sem ještě programy Vzdělávání pracovníků veřejné správy v kompetenci Ministerstva vnitra a Zvyšování informační gramotnosti a zlepšování možností rekvalifikací v kompetenci Ministerstva práce a sociálních věcí.

Státní informační politika ve vzdělávání je významná tím, že se zde dostává knihovníkům a knihovnám důstojné místo na úrovni pedagogů a škol.

Základním cílem projektu **VISK** je inovace veřejných informačních služeb knihoven na bázi informačních a komunikačních technologií.

Ve vztahu k Akčnímu plánu eEurope+ přispívá tento program ve všech třech vytipovaných oblastech:

1. vytváření **infrastruktury** tím, že se orientuje na:
  - poskytnutí veřejně přístupných míst s kvalifikovanou obsluhou a vybavených informačními a komunikačními technologiemi, která garantují rovné podmínky přístupu k informačním zdrojům a sítím pro všechny skupiny občanů,
  - podporu celoživotního vzdělávání a uspokojování kulturních potřeb občanů,
  - zpřístupnění informací z oblasti veřejné správy ve smyslu zákona 106/99 o svobodném přístupu k informacím,
2. V oblasti **e-governmentu** zpřístupňuje katalogy knihoven v prostředí internetu a rozšiřuje a zkvalitňuje přístup místních i vzdálených uživatelů ke knihovním fondům a informačním zdrojům v knihovnách ČR bez ohledu na místo jejich uložení.
3. V oblasti **výzkumu (e-research)** zprostředkovává informace a dokumenty pro danou oblast.

Projekt **VISK** těsně souvisí s dalšími programy Akčního plánu Státní informační politiky. Jedná se zejména o:

- Program informační gramotnosti (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy)
- Program Vzdělávání pracovníků veřejné správy (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy)
- Program Veřejné informační služby (Ministerstvo vnitra)
- Program Portál veřejné správy (Ministerstvo vnitra)
- Program Kontaktní místa veřejné správy (Ministerstvo vnitra)
- Program Elektronické služby veřejné správy (Ministerstvo vnitra)

Ministerstvo vnitra i nové Ministerstvo informatiky jeví značný zájem o spolupráci s knihovnicí a informačními pracovníky zejména pokud jde o využití jejich zkušeností z práce s uživateli při koncipování informačních systémů veřejné správy. Věříme, že knihovníci a informační pracovníci využijí

této příležitosti a poskytnou své know-how ve prospěch dobrého fungování veřejné správy. Zde se nabízí další možnost uplatnění knihoven v rámci e-governmentu.

Priorita 2 – Informatizovaná demokracie odpovídá dvěma cílům iniciativy eEurope, a to cíli 2 - Investice do lidí a dovedností a cíli 3 – Stimulace používání internetu.

V rámci této priority je ve vztahu ke knihovnám realizován projekt „Evidence knihoven“ podle knihovního zákona 257/2000 Sb. Ve spolupráci s Ministerstvem vnitra zde Ministerstvo práce a sociálních věcí zastřešuje program „Kontaktní místa veřejné správy“. S knihovnami se pravděpodobně počítá i v programu „Veřejné informační systémy“, který spadá do kompetence Ministerstva vnitra ve spolupráci s Ministerstvem informatiky, Úřadem vlády, Ministerstvem práce a sociálních věcí, Ministerstvem pro místní rozvoj, Českým statistickým úřadem, Ministerstvem kultury, Ministerstvem zemědělství, Svazem měst a obcí a Poslaneckou sněmovnou Parlamentu, a jehož cílem je kromě jiného též analýza informačních potřeb a vzdělávací program.

Priorita 3 – Rozvoj informačních systémů veřejné správy odpovídá nultému cíli iniciativy eEurope+ – Urychlená realizace základních stavebních prvků informační společnosti, cíli 2 – Investice do lidí a dovedností a cíli 3 – Stimulace používání internetu.

Projekty v rámci této priority jsou věnovány převážně vytváření nejrůznějších registrů (např. registr živnostenského podnikání, katastr nemovitostí, registr obyvatel, apod. a netýkají se přímo knihoven.

Priorita 4 – Komunikační infrastruktura je v souladu s nultým cílem iniciativy eEurope+ – Urychlená realizace základních stavebních prvků informační společnosti a s cílem 1 – Rychlejší, levnější a bezpečnější internet.

S knihovnami se počítá v projektu „Komunikační infrastruktura Informačního systému státní správy“, jehož cílem je do dvou let připojit a vzájemně propojit všechny subjekty veřejné správy (ministerstva, centrální orgány, krajské úřady, úřady práce, finanční úřady, školy, knihovny, kontaktní místa veřejné správy apod.)

U **priorit 5–8** nelze vzhledem k jejich zaměření účast knihoven předpokládat.

Na stránce Ministerstva informatiky byla v září tohoto roku zveřejněna 1. verze nové **Státní informační a telekomunikační politiky** s výzvou k zaslání připomínek.

Tento dokument zdůrazňuje úlohu knihoven pokud jde o nabídku míst veřejného přístupu k internetu, neboť tvoří v současnosti nejrozsáhlejší síť veřejně přístupných institucí, které nabízejí tyto služby. Zároveň však považuje knihovny za vhodná kontaktní místa veřejné správy díky jejich zaměření a atmosféře, což však je nad rámce jejich vzdělávacího a kulturního poslání.

Naproti tomu v pasážích věnovaných celoživotnímu vzdělávání není o knihovnách ani zmínka, i když koncepce Státní informační politiky ve vzdělávání, jak již bylo řečeno, příznává knihovnám a knihovníkům přední místo stavící je na úroveň škol a učitelů.

Pokud by měly knihovny rozšířit svou činnost o služby e-governmentu, nesmělo by to znamenat suplování činnosti orgánů státní správy. Muselo by se tak stát na základě systémových změn vedoucích ke zvýšení prestiže knihovnické a informační profese a následně k odpovídajícímu ohodnocení této činnosti.

Použité informační zdroje:

1. *eEurope2002 Action Plan : An information society for all* [online]. [cit. 2003-08-25]. Dostupný z WWW: <http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/action_plan/pdf/actionplan_en.pdf>
2. *eEurope 2005 : An information society for all. An Action Plan to be presented in view of the Sevilla European Council 21/22 June 2002* [online]. Brussels, European Commission, 2002-05-28 [cit. 2003-08-25] – COM (2002) 263 final. Dostupný z WWW:<http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf>
3. *Europe+2003 : A co-operative effort to implement the information society in Europe : Action Plan prepared by the Candidate Countries with the Assistance of the European Commission : June 2001* [online]. [cit. 2003-08-25] Dostupný z WWW:<http://europa.eu.int/information_society/topics/international/regulatory/eeurope-plus/doc/eEurope_june2001.pdf>
4. *eEurope+2003 : Progress report : June 2002* [online]. Dostupný z WWW:<[http://www2.gov.si/mid/emcis.nsf/V/K89BFB6D139731A05C1256BCA00444679/\\$file/Progress_report.pdf](http://www2.gov.si/mid/emcis.nsf/V/K89BFB6D139731A05C1256BCA00444679/$file/Progress_report.pdf)>
5. *Akční plán realizace státní informační politiky do roku 2003* [online]. [cit. 2003-08-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.micr.cz/?idm=23&lang=cz&id1=37&u=1&ui=2>>
6. *Návrh nové státní informační a telekomunikační politiky* [online]. [cit. 2003-10-20]. Dostupný z WWW: <http://www.micr.cz/upload_file/20031005123843_SIKP.pdf>
7. *Veřejné informační služby knihoven* [online]. [cit. 2003-07-22]. Dostupný z WWW: <http://www.nkp.cz/o_knihovnach/kosorcia/VISK/VISKindex.htm>